

PRAT DE COMTE (TERRA ALTA), DE JOSEP SERRANO DAURA¹

Dins de la historiografia local catalana, l'aportació científica que el ius-historiador Josep Serrano Daura presenta en aquest documentat estudi sobre la història de Prat de Comte mereix ocupar un primer nivell tant per la seva minuciositat i profunditat metodològiques i textuais com per la seva interpretació intel·lectual. Aquest estudi localista no es limita a traçar una visió estanca o limitada d'aquest municipi, sinó que, més aviat, l'autor ens presenta el desenvolupament històric de Prat de Comte en el context geogràfic, econòmic, polític, cultural i especialment institucional i jurídic de la zona i dels òrgans intermedis en els quals s'insereix.

Actualment, Prat de Comte pertany a la comarca catalana meridional de la Terra Alta i és limítrof de la del Baix Ebre, amb una població no superior als dos-cents habitants (la més baixa de la comarca), en descens després del miler d'habitants de fa un segle, moment de la seva màxima esplendor. Josep Serrano se centra en el Prat de Comte preconstitucional, des dels seus orígens com a assentament poblacional cristià i la seva continuada integració en la comanda d'Orta, fins a la seva extinció com a senyoriu jurisdiccional en el segle XIX.

1. Prat de Comte, Ajuntament de Prat de Comte, 2007, 317 p.

Aquesta rigorosa obra sobre una vila modesta, que ha escrit el professor Serrano, s'insereix dins d'una excel·lent línia investigadora d'historiadors que durant el segle passat van desenvolupar importants estudis locals sobre Catalunya. Segons Lalinde Abadía, la localitat esdevé un veritable subjecte de la monografia, la comunicació o l'article de revista. La localitat es mira a si mateixa, és a dir, la introversió succeeix a l'extroversió. Ja no interessa només el gran focus cultural o econòmic, sinó que interessa també el lloc sense pretensions expansives. Recordem destacades personalitats de la historiografia local, com Pella i Forgas, Bayerri Bartomeu, Pons Guri, Josep Lladonosa, Jesús Massip o Carreras Candi, però la més rellevant és la de Font i Rius, el qual ha esdevingut el veritable director de la iushistòria local catalana, atès que es considera indubtablement el màxim representant d'aquest camp d'estudi. Encara que no es va limitar a la història local, Font i Rius va presentar una visió omnicomprendiva del municipi català tant en els seus orígens com en el seu desenvolupament, diferenciant geogràficament i institucionalment entre la Catalunya Vella i la Catalunya Nova, i si bé va dedicar una bona part dels seus treballs a la primera, en la seva última etapa va desplaçar preferentment la seva atenció cap a la Catalunya Nova.

És en aquesta estela historiogràfica deixada per Josep Maria Font i Rius en la qual es troba l'investigador Josep Serrano Daura, el qual ha recollit brillantment el testimoni fontia de la iushistòria localista en la Catalunya meridional durant aquestes dues últimes dècades. Josep Serrano ha centrat els seus estudis en les terres de la Terra Alta i la Ribera d'Ebre. Aquests estudis científics superen en el moment present el mig centenar, si bé sembla que tots estan vertebrats: formen una unitat explicativa i totalitzadora de la quotidianitat humana social i jurídica d'aquells nuclis poblacionals que sostenien estructures institucionals superiors o intermèdies. El present treball sobre el municipi històric de Prat de Comte permet al doctor Serrano, des de l'anàlisi socioeconòmica, orgànica i normativa d'aquesta localitat —extrapolable als restants municipis de la comanda de l'ordre militar—, recrear-se en el règim senyorial de la comanda i en la seva conceptualització dins del Principat, la Corona d'Aragó i la monarquia hispànica. Aquesta visió estructural superior, fonamentada en els nombrosos i rigorosos treballs particulars sobre els municipis i aspectes concrets de la zona, han convertit Serrano Daura en un referent imprescindible en la historiografia, o, més ben dit, en la iushistoriografia, local de Catalunya.

Cenyint-nos en l'obra objecte de recensió —*Prat de Comte (Terra Alta)*—, l'autor la divideix en tres blocs, més els apèndixs i annexos. En el primer bloc, Josep Serrano emplaça el naixement de Prat de Comte en el context medieval de la conquesta i la repoblació cristines del territori, i estudia l'evolució d'aquest nucli poblacional dins del marc politicojurídic que li va imposar el règim senyorial

a l'efecte social, econòmic, religiós, etcètera, fins al segle XIX. El segon bloc, el dedica a l'aspecte institucional, als òrgans dominicals de la comanda a la qual pertanyia Prat de Comte i la seu de la qual es trobava a Horta de Sant Joan, i al govern del municipi en concret i a les seves institucions privatives. L'aspecte normatiu propi de Prat de Comte i general de la comanda d'Orta, així com l'aplicació del dret, són l'objecte del tercer bloc. Al final de l'obra, l'autor publica, en una selecció de documents representatius i vertebradors del municipi, informacions locals i dades estadístiques, a les quals addiciona la relació de fonts i la bibliografia utilitzades.

1. Josep Serrano situa a mitjan segle XII la conquesta definitiva dels territoris musulmans de la Terra Alta per part de la Casa de Barcelona. A causa dels pactes previs a la conquesta, el terme de Prat de Comte (inicialment denominat Prat de Tortosa) va passar a la família Montcada com a feudatària del monarca, si bé molt aviat aquesta el va cedir a l'orde del Temple, que el va integrar en la comanda d'Orta, juntament amb els d'Arnes, Bot, Caseres i Horta de Sant Joan mateix. El Temple, gran beneficiari de l'ocupació a la conca del baix Ebre, va atorgar la carta de poblament a la comanda el 1192, cosa que no va impedir l'atorgament de cartes particulars com la de Prat de Comte el 1620, on va sorgir un nucli poblacional cristià, d'origen fonamentalment lleidatà, després de l'abandonament dels sarraïns de tota la Terra Alta amb la conquesta. L'extinció de l'orde del Temple al començament del segle XIV va comportar el traspass de la comanda d'Orta a l'orde militar de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, amb la qual cosa es va mantenir ja com a senyoriu hospitaler fins a mitjan segle XIX. El doctor Serrano es deté en el conflicte fronterer entre el regne d'Aragó i Catalunya respecte del marge dret de l'Ebre, en el qual es troba la Terra Alta. Analitza tot el procés des de la seva incorporació inicial al regne d'Aragó, amb la consegüent controvèrsia eclesiàstica pel fet que aquests territoris estaven dins de la demarcació episcopal catalana de Tortosa, fins a la sentència de Pere III el 1359 que va resoldre definitivament a favor del Principat. De la mateixa manera, l'autor investiga fets puntuals com els pactes d'acostament, a mitjan segle XIV, entre l'orde de l'Hospital i els vassalls de la comanda, després de greus enfrontaments entre ambdues parts, la Guerra dels Segadors i el saqueig de Prat de Comte per parts dels francesos, la Guerra de Successió a la Corona d'Espanya i la formació de «lo sometent» en aquesta localitat, la ritualització en la presa de possessió del comanador davant dels representants municipals, determinats actes delictius registrats, etcètera.

Així mateix, Josep Serrano, en aquest primer bloc destinat a la presentació històrica de Prat de Comte, dedica una atenció especial als aspectes econòmic i

eclesiasticoreligiós. Respecte del primer, valora l'activitat econòmica d'aquest municipi muntanyós, centrada especialment en la ramaderia i la producció de vidre, així com els litigis generats pel seu dret de pastura en terres comunals de la comanda eclesiasticomilitar; respecte del segon aspecte, l'autor detalla la complexa evolució de la parròquia de Prat de Comte pel que fa a la seva relació amb els veïns, amb el senyor i amb el bisbat tortosí; per a obtenir i conceptualitzar aquesta informació, disposa d'una font històrica directa de gran valor: la figura de la visita, l'execució de la qual generava una abundant documentació que incidia de manera immediata en la situació i la problemàtica de l'òrgan visitat, tant si era eclesiàstic com si era religiós.

Històricament, han estat diversos els procediments dels quals s'ha valgut el poder per a inspeccionar i exigir responsabilitat a les persones físiques que serveixen de suport a cadascun dels seus òrgans. La visita, com a procediment històric de fiscalització, es va manifestar especialment durant l'edat moderna. A través d'aquest sistema, no només podem conèixer de primera mà el funcionament concret i real de la institució controlada, sinó que també se'ns ofereix com a mitjà d'actualització de la seva activitat a través de les reformes, millores o ordenances que el visitador solia imposar per a la seva transformació o el seu perfeccionament. Certament, el terme *visita* és molt ampli, i així es denominaven les visites que feien els bisbes o apoderats a les seves diòcesis, els superiors dels ordes religiosos als seus convents, els virreis a la seva jurisdicció, els senyors als oficials del senyoriu, l'Audiència a la seva demarcació, el visitador nomenat pel monarca als òrgans regis intermedis, i fins i tot les que feien els alcaldes ordinaris a les posades, els hostals, les botigues, etcètera. En aquest cas, Josep Serrano disposa de les visites episcopals efectuades a la parròquia de Prat de Comte des del 1608 fins al 1928.

2. En l'apartat dedicat a l'òrgan de govern municipal de Prat de Comte i a l'articulació del règim senyorial i la seva incidència en la vila pratdecomtina, el professor Serrano també té molt en compte la documentació de les visites senyoriales i de les consegüents actes de millora per a acostar-se amb més exactitud a les relacions entre la senyoria i els vassalls d'aquesta localitat. Mitjançant aquest procediment fiscalitzador i d'exigència de responsabilitat, valora l'activitat jurisdiccional dels batlles i dels restants oficis senyoriales en el municipi, els drets i les prerrogatives de què gaudia el comanador d'Horta en el lloc a través de les declaracions que feien els mateixos vassalls, o els problemes i conflictes pendents entre ambdues parts. Entre els segles XVI i XVIII, l'autor documenta dotze visites a Prat de Comte. Els capbreus són, al seu torn, una altra font documental de vital importància, com a inventaris documentals, exigits periòdicament pel senyor als seus vassalls, dels béns immobles, de les càrregues que tenien i dels censos que havien

de satisfer, amb la qual cosa es prevenien pèrdues de propietats i drets i es reafirmava el reconeixement del domini del senyor. Josep Serrano recull vuit capbreus col·lectius celebrats a Prat de Comte durant l'edat moderna.

L'articulació del règim senyorial de Prat de Comte implicava una doble organització: la dominical, amb la seva estructura jeràrquica, i la comunitat veïnal o municipal, amb els seus òrgans de govern propis, si bé sota el control de la senyoria. El comanador d'Horta tenia el domini directe del territori i cedia el seu ús i la seva explotació o domini útil als seus vassalls a canvi d'un cens i de prestacions personals; també exercia la jurisdicció que es manifestava en l'assentament poblacional mateix, en l'àmbit tributari, en el judiciari, tant de naturalesa civil com criminal, i fins i tot en el legislatiu per a decidir el dret que s'havia d'aplicar. Serrano Daura descriu l'organització senyorial partint del comanador templer i després hospitaler de la comanda d'Orta, del procurador general o alcalde procurador com a lloctinent del senyor, del batlle senyorial com a màxima autoritat local, de l'assessor judicial del batlle, de l'escrivà o notari i del nunci com a òrgan auxiliar local.

Respecte de l'organització municipal, fins a mitjan segle XIV existien una única universitat i els mateixos òrgans de govern inferiors per als cinc pobles de la comanda (Horta, Arnes, Bot, Caseres i Prat de Comte); a partir d'aleshores, els pobladors de Prat de Comte es van constituir com a universitat separada, amb la seva assemblea general, el seu consell i els seus dos magistrats o jurats com a representants de la comunitat local, juntament amb altres oficials municipals com el corredor, l'escrivà o el mostassaf. L'autor desenvolupa el funcionament d'aquests òrgans, que actuaven sota l'autorització i el control de la senyoria, i el finançament de l'aparell i dels serveis comunitaris. També es deté en una figura molt ben coneguda per ell: la batllia general, formada per les cinc viles o universitats de la comanda d'Orta i que es comportava com un consell general o una junta universal per als assumptes que els eren comuns.

Davant la Nova Planta de 1715-1716 i la seva incidència municipal, Serrano considera la transformació que va sofrir Prat de Comte: la recepció política castellana de determinades institucions i el naixement o l'evolució d'altres. Encara que la històrica batllia general sí que es va mantenir a la comanda d'Orta com a òrgan intermedi subordinat, a un nivell inferior va aparèixer l'Ajuntament de Prat de Comte com a òrgan de govern, amb dos regidors més el procurador síndic, el secretari..., però continuant el batlle senyorial com a president. D'aquesta segona etapa, en descriu l'organització econòmica, el finançament, la gestió i l'arrendament de serveis comunitaris, i fins i tot descobreix, a través d'una visita episcopal, la presència a Prat de Comte del Monte de Piedad. Sabem que aquesta institució beneficofinancera va aparèixer a la Itàlia baixmedieval, impulsada

pels franciscans com a alternativa als préstecs usuraris de banquers i canvistes, que ofegaven el poble pla. Les operacions de crèdit dels monts de pietat van contribuir a pal·liar situacions penoses de la gent necessitada, encara que en determinats préstecs s'exigís una cobertura pignorativa. No obstant això, la seva introducció a la península Ibèrica no es va produir fins al començament del segle XVIII. Segons Serrano, Prat de Comte tenia en aquesta centúria un «Monte de Piedad del Trigo», gestionat per regidors i pel rector de la parròquia, per a fer front a les caresties i a la pobresa de la població del moment.

3. L'últim bloc doctrinal de l'obra de Josep Serrano se centra en l'estudi del dret particular de Prat de Comte i en l'administració de justícia pel senyor en aquesta localitat. El territori pratdecomtí de la segona meitat del segle XII, adscrit inicialment al territori de Tortosa, després feu de la família de Montcada, i finalment integrat en la comanda d'Orta sota l'orde del Temple, estava inclòs en la carta de poblament de 1165 donada per Alfons I per a la zona i en la carta de poblament que el Temple va concedir el 1192 per als termes del castell d'Horta, si bé el naixent nucli poblacional que va sorgir a Prat de Comte va rebre dels templers una carta de poblament pròpia el 1260, inspirada en la del 1192 i reguladora de les relacions entre els pobladors i de les d'aquests amb la senyoria. Com que es tractava d'un dret particular incomplet, la senyoria buscava el suport d'altres ordenaments més generals o complets, com els *Costums de Lleida* (fixats el 1228 i de gran influència en la zona, pel fet que les terres lleidatanes eren el lloc d'origen de la majoria dels repobladors) i els *Usatges de Barcelona*, i també el de privilegis reals i senyoriais, usos i costums, sentències judicials i arbitrals que s'anaven generant o dictant, etcètera.

La conflictivitat i les discussions a l'entorn de quin dret s'havia d'aplicar a la comanda d'Orta van portar a la concòrdia del 1296 entre l'orde del Temple i els habitants d'Horta, Arnes, Bot, Caseres i Prat de Comte, que en aquells moments continuaven formant una única universitat amb el mateix òrgan de govern local. Amb aquesta transacció entre senyor i vassalls es va establir un nou cos normatiu de costums, redactat en llatí —*Consuetudines et usancias de Orta*— i inspirat en els *Costums de Lleida* (*Consuetudines Civitatis Ilerde*), els *Usatges de Barcelona* i la normativa local preexistent, si bé s'adaptava a les exigències jurisdiccionals de la senyoria.

Aquest codi del 1296, de vuitanta-un capítols i vinent per a tota la comanda templera d'Horta, fixava el dret local (municipal i senyorial) amb vocació de text complet, però establia la supletorietat dels *Usatges de Barcelona* i el dret comú, i també la dels *Costums de Lleida*. Així doncs, els *Costums d'Orta* es van convertir en l'ordenament jurídic propi de Prat de Comte i van ser confirmats

com a tal sota els hospitalers fins al segle XVIII mateix, posteriorment a la Nova Planta. És necessari reconèixer aquí que Josep Serrano és el millor coneixedor dels *Costums d'Orta*, fet manifest a través dels seus rigorosos i sòlids treballs sobre aquest cos normatiu, incloent-hi la seva memòria de tesi, amb la qual va obtenir el títol de doctor en Dret al juliol del 1996.

Respecte a l'administració de justícia a Prat de Comte, l'autor ens parla d'un altre conflicte a la comanda d'Orta entre l'orde del Temple i els seus vassalls relatiu a la jurisdicció especial del senyor i a la pràctica judicial. Com en el cas anterior, es va arribar a una solució contractual en una altra concòrdia firmada igualment el 1296 entre la senyoria i la universitat municipal. En aquesta transacció es va reconèixer al comanador tota la jurisdicció: el mixt imperi o baixa justícia i el mer imperi o alta justícia, de manera que els habitants estaven subjectes a la seva potestat judiciària en tots els ordres. Aplicada a Prat de Comte, el batlle senyorial era el jutge ordinari tant en les causes civils (apel·lables al comanador) com en les causes criminals (el batlle instruïa i traslladava la causa als jurats locals —*judici de proboms*—, que formulaven una sentència que aquell executava). Finalment, els conflictes entre senyoria i universitat se sotmetien a un àrbitre designat pel comanador.

Després del que s'ha exposat sobre aquest llibre de Josep Serrano Daura, podem col·legir i interpretar que ens trobem davant d'una obra acabada respecte del coneixement històric de Prat de Comte, imprescindible per a comprendre les comunitats municipals i el règim senyorial en els territoris del curs baix de l'Ebre durant els períodes baixmedieval i modern, i fonamental en la historiografia local de la Catalunya Nova.

Sixto Sánchez-Lauro
Universitat de Barcelona